

STRESZCZENIE

Problem: W ciągu ostatnich kilku dekad piśmiennictwo z zakresu psychologii sądowej i psychiatrii zdominowane zostało przez badania i publikacje dotyczące przemocy i instrumentów służących do oceny ryzyka zachowań agresywnych. Zazwyczaj instrumenty te opierają się na teoretycznym modelu RNR (ryzyko–potrzeby–reakcja), gdzie identyfikacja potrzeb kryminogennych stanowi podstawę leczenia pacjentów sądowych. Obecnie uważa się, że potrzeby psychiczne, stanowiące ważne dla człowieka wartości wraz z potrzebami codziennego życia kształtującymi jego jakość, a także czynniki środowiskowe i społeczne, są równie istotne dla planowania leczenia i opieki nad chorymi przebywającymi w psychiatrycznych oddziałach detencyjnych. Ocena potrzeb w ośrodkach psychiatrii sądowej w Polsce jest wciąż słabo rozwinięta, w porównaniu z długą tradycją badań nad potrzebami w oddziałach ogólnopsychiatrycznych i ośrodkach ambulatoryjnych. Niemniej jednak, praktyczna istotność takiej oceny wydaje się bezsporna, a wręcz niezbędna w optymalizowaniu procesu terapeutycznego pacjentów sądowych.

Celem niniejszej pracy była wszechstronna analiza potrzeb pacjentów detencyjnych oraz postrzeganej przez nich jakości życia, ich uwarunkowań i wpływu na różne aspekty funkcjonowania psychicznego i społecznego, w tym także na jedno z bardziej problematycznych zjawisk występujących w oddziałach sądowych, jakim są zachowania agresywne. Analizę potrzeb i ich roli w życiu człowieka oparto o psychologiczną teorię potrzeb Masłowa, a z racji tego, że praca dotyczy potrzeb chorych psychicznie, omówiono także istotę potrzeb w paradygmacie medycznym. Całość rozważań uzupełniono o założenia koncepcji Good Life Model, na której budowane są nowoczesne modele resocjalizacji i którą proponuje się zaimplementować na grunt psychiatrii sądowej. Zaprezentowane w pracy badania obejmowały: 1) analizę obrazu i uwarunkowań przejawianych przez pacjentów sądowych potrzeb i stopnia ich zaspokojenia; 2) określenie roli spełnienia bądź niespełnienia potrzeb w kształtowaniu zachowań pacjentów oddziałów psychiatrii sądowej; 3) określenie znaczenia jakości życia w terapii i resocjalizacji pacjentów detencyjnych; 4) ocenę wpływu realizacji potrzeb i jakości życia oraz innych określonych czynników na występowanie wśród pacjentów zachowań agresywnych.

Metoda: Badaną grupę stanowili pacjenci/teki (N = 120) zrekrutowani w 13 oddziałach psychiatrii sądowej na terenie różnych województw Polski i realizujący w nich izolacyjny środek zabezpieczający. Zostali oni podzieleni na trzy podgrupy wedle kryterium poziomu zabezpieczenia zakładu, w którym przebywali (podstawowy – N=40; wzmocniony N=40; maksymalny – N=40). W badaniach posłużono się następującymi narzędziami badawczymi: 1) CANFOR - Camberwell Assessment of Need – Forensic Version; 2) WHODAS 2.0. - WHO Disability Assessment Schedule 2.0; 3) FQL- SV – Forensic Inpatient Quality of Life Questionnaire – Short Version; 4) SS-10 – Perceived Stress Scale ; 5) MOAS – Modified Overt Aggression Scale; 6) Kwestionariusz socjodemograficzno-kliniczny. Narzędzia te umożliwiły udzielenie odpowiedzi na szereg szczegółowych pytań badawczych. Praca ma w całości charakter eksploracyjny.

Wyniki: Grupy pacjentów przebywających w oddziałach o trzech różnych stopniach zabezpieczenia różniły się pod względem ilości wykazywanych potrzeb spełnionych i niespełnionych (z różnych zakresów). Najwięcej pacjentów odczuwało niespełnienie w zakresie potrzeb podstawowych – w oddziałach o podstawowym stopniu zabezpieczenia oraz potrzeb dotyczących opieki zdrowotnej i socjalnej – w oddziałach o poziomie wzmocnionym. Ponadto, analizy wykazały, że w odczuciu pacjentów - nie otrzymywali oni dostatecznej ilości pomocy i wsparcia w realizowaniu swoich potrzeb. Pomimo istniejących różnic międzygrupowych dotyczących realizacji potrzeb i oczekiwanego wsparcia, pacjenci wszystkich trzech grup nie różnili się jednak pod względem ogólnie postrzeganej jakości życia (przeciętna satysfakcja), a różnice zaobserwowano jedynie w obszarze autonomii. Najwyższy poziom autonomii odczuwali pacjenci oddziałów o podstawowym stopniu zabezpieczenia. Nie wykazano istotnych różnic w nasileniu stresu u pacjentów przebywających w oddziałach o trzech różnych stopniach zabezpieczenia, natomiast najwyższy poziom agresji występował wśród chorych z ośrodków o zabezpieczeniu maksymalnym. U nich także stwierdzono istotnie wyższy, w porównaniu do dwóch pozostałych grup, poziom objawów psychopatologicznych.

W toku dokonanych analiz w obrębie całej klinicznej grupy 120 pacjentów sądowych ustalono, że pacjenci przejawiający zachowania agresywne w oddziałach uzyskali istotnie wyższe wyniki dotyczące poziomu odczuwanego stresu, niż osoby, które takich zachowań się nie dopuszczały. Potwierdzono także istnienie dodatniej korelacji pomiędzy liczbą zdeprywanych potrzeb, a nasileniem stresu i częstością występowania zachowań agresywnych.

Wnioski: Realizacja potrzeb pacjentów i zapewnienie im optymalnej jakości życia w oddziałach psychiatrii sądowej są niezwykle istotne, gdyż deprivacja potrzeb może wpływać na nasilenie u chorych zachowań agresywnych.

Określenie roli spełnienia bądź niespełnienia potrzeb w procesie terapeutycznym, ich wpływu na poziom przeżywanego stresu oraz na nasilenie zachowań agresywnych w oddziale – pozwala na uczynienie z nich istotnego instrumentu, sprzyjającego korygowaniu nieprawidłowych zachowań i formułowaniu określonych planów motywacyjnych.

Analiza potrzeb umożliwia także lepsze zrozumienie pacjentów i w konsekwencji - zaproponowanie im oferty terapeutycznej bardziej adekwatnej i zindywidualizowanej. Wszystko to może korzystnie oddziaływać na proces leczenia, rehabilitacji i resocjalizacji pacjentów sądowych.

Słowa kluczowe: potrzeby, jakość życia, środki zabezpieczające, oddziały psychiatrii sądowej